

HAZIRLAYAN: HAKAN SARI - YUSUF KOŞAR

6

HACI BEKTAŞ-I VELÎ

◆
INILAMUR

Anma ve Armağan
Kitaplar Dizisi

“Okunacak en iyi kitap insandır”

◆
INLAMUR

Anma ve Armağan
Kitaplar Dizisi - 6

HACI BEKTAŞ-I VELÎ

HAZIRLAYAN

HAKAN SARI
YUSUF KOŞAR

Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi - 6
HACI BEKTAŞ-I VELÎ

Hazırlayan
Hakan Sarı
Yusuf Koşar

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Atabey Kılıç
Prof. Dr. Gıyasettin Aytaş
Prof. Dr. Hayrettin İvgin
Prof. Dr. İsmail Erdoğan

Tashih
Aydın Şahin Öztürk

Kapak Tasarımı
Ayhan Elmalıpınar

Dizgi
Hakan Sarı

1. Basım
IKSY: 49
İhlamur Kitap: 35
Eylül 2021
ISBN: 978-605-70786-3-6

Baskı ve Cilt
Girişim Ajans Ofset
Sertifika No: 47852

İHLAMUR

Topkapı Mah. Kahalbaş Sok. No:31/1 Fatih - İstanbul
Tel: +90 535 550 00 05
kitap@ihlamur.com.tr
www.ihlamurkitap.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 12669

Ihlamur Kitap, İdeal Kültür Yayıncılık markasıdır.

*“Dili, dini, rengi ne olursa olsun,
iyiler iyidir.”*

Hacı Bektaş-ı Velî

HACI BEKTAŞ-I VELÎ'NİN MAKÂLÂT ADLI ESERİNDE GEÇEN AHLÂKÎ İLKELER

Osman BİLEN

Hacı Bektaş-ı Velî hakkında objektif biyografik bilgilere ulaşmak maalesef mümkün değildir. Onun tarihî kişiliği ve Anadolu'ya gelmeden önceki durumunu Velâyet-nâme'de geçen menkıbevî bilgilerden öğreniyoruz. Onun hakkındaki kayda değer bilgileri ancak ölümünden sonra yazılan ikincil kaynaklardan incelemek mümkündür. Bu ikincil kaynaklardan ilki, XIV. yüzyılın önemli sûfilerinden olan Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi'nin “*Menâkıbü'l-Kudsiyye*” adlı menkıbevî eseridir. Bu eserde Hacı Bektaş-ı Velî hakkında çok uzun bilgiler verilmemektedir ancak verilen bilgiler çok önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Diğer ikincil kaynak ise Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin torunu Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle Ahmed Eflâkî tarafından kaleme alınan “*Menâkıbü'l-Ârifîn*” adlı eseridir. Farsça yazılmıştır.¹ Çağdaş çalışmalar incelendiğinde bizlere kayda değer objektif bilgiler veren bir doçentlik çalışmasını görmekteyiz. Bu çalışma M. Esat Coşan'ın *Makâlât* adlı eseri üzerine yaptığı bir çalışmadır. Bu çalışma sonucunda biyografisi ile ilgili bazı önemli ve objektif detaylara ulaşıldığını görmekteyiz.

Hacı Bektaş-ı Velî XIII. yüzyılda Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşmiş gönül erlerinden birisidir.² Asıl adının Muhammed olduğu kaynaklarda geçmektedir. “*Bektaş*” ismiyle şöhret olmuştur. Ne zaman doğduğuna dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Hacı Bektaş-ı Velî hakkında en derli toplu bilgileri Âşıkpaşazâde'nin (ö. 889/1484) verdiği bilgilerden öğreniyoruz. Onun verdiği bilgilere göre, Hacı Bektaş-ı Velî Horasan'dan Anadolu'ya geldiğinde “*Sulucakarahöyük*” diye bilinen bugünkü adıyla Hacıbektaş ilçesine yerleştiğini ve orada vefat ettiğini biliyoruz. Vefat tarihi hakkında kesin olmamakla beraber farklı bilgiler mevcuttur. Bazı

¹ “Hacı Bektaş Velî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 25 Temmuz 2021), 455-458.

² Fevzi Rençber, *Oryantalistlere Göre Alevilik ve Bektaşilik* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2018), 10-11.

kaynaklarda 646/1248’de doğduğu 738/1337-38 yılında vefat ettiği geçmektedir. Başka kaynaklarda ise vefat tarihi 723/1323 olarak geçmektedir. Maalesef bu tarihlerin doğruluğunu ispatlayacak kaynaklara ve verilere sahip değiliz. Çalışmamızın konusu olan **Makâlât** adlı eser üzerine doçentlik çalışması olan M. Esad Coşan’ın verdiği bilgilerin daha doğru olduğu kanaatindeyiz. M. Esad Coşan’ın verdiği kaynaklara göre vefat tarihi 697/1297 olarak geçmektedir.³

Biz, bu çalışmamızda Hacı Bektaş-ı Velî’nin **Makâlât** adlı eserini inceleyerek onun ortaya koyduğu ahlak ilkelerini açıklamaya çalışacağız. Bizim çalışmamızın merkezinde bu eser olacaktır. Ancak derli ve toplu bir çalışma ortaya koymak için Hacı Bektaş-ı Velî’nin diğer eserleri de incelenecektir. Hacı Bektaş-ı Velî’nin eserlerinde kullandığı dil basit ve içerisinde tasavvufî öğeleri barındıran bir üslup yapısına sahiptir. Tasavvuf ve tarikat hayatı kalıpları içinde şekillendiğini söylemek daha doğru olur.⁴ Dolayısıyla kâmil insan olmak için gerekli olan nefis terbiyesi, güzel ahlaklı olmak, kalp temizliği, iman şuuruna manevî bir hâl kazandırmak suretiyle, onun ulaşması gereken mertebeleri bir sûfî terbiyesi içerisinde işlemektedir.⁵ Eserin dili kendi dönemin düşünce dünyasını yansıtmakla beraber, çağları aşan ve tüm insanlığı kucaklayan bir düşünce yapısına sahiptir.⁶

Ahlak kelimesi birçok mânâda kullanılan evrensel bir kelimedir. İnanç ve ibadet konularından sonra en çok kullanılan temel konuların başında gelir. İslâm âlimleri, filozoflar, sosyologlar ahlakın tanımını kendi alanlarına uygun bir şekilde tanımlamışlardır.⁷

Ahlak kelimesinin sözlük anlamı Arapça **“hulk”** veya çoğulu **“huluk”** olup dilimizde tekil mânâda kullanılmaktadır.⁸

Ahlak kelimesi terimsel mânâda *“Karakter veya seciye diye yerleşmiş bir melekeye denir. Bu melekelerden fiiller çıkar ve bütün bu fiiller insanın huyunu belirler. Sözü edinilen melekelerin ortaya çıkardığı fiiller insanın ahlâkî hüviyetini belirler.”*⁹ Ahlak, farklı toplumlarca zaman içerisinde benimsenen, insanların diğer bireylerle, aile ile toplumla ve devlet ile ilişkilerini düzenleyen, referansları dinî veya örfî olan kurallara verilen ilkeler bütünüdür.¹⁰

Ahlak kelimesinin birçok mânâsı olmakla beraber en yaygın tanımı şu şekildedir: *“Ahlak nefiste iyice yerleşen bir melekedir ki fiil ve davranışlar fikrî bir zorlamaya ihtiyaç duymadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ortaya çıkar.”* Gazali’nin bu tanımında öne çıkan en önemli kelime kuşkusuz **“meleke”** kelimesidir. Yani disiplinli

³ M. Esad Coşan, *Makâlât Hacı Bektaş Velî* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 14-15.

⁴ Ceksu Üçer, “Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı, Bazı Âdâb ve Erkân”, *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, ed. Halil İbrahim Bulut (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010), 460.

⁵ “Tasavvuf”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 15 Temmuz 2021), 119-120.

⁶ Ali Yılmaz vd., *Makâlât Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 5-6.

⁷ Osman Bilen, *Kur’ânî Değerler Açısından Nihilizm Eleştirisi* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 8.

⁸ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab* (Beirut, 1956), 10/86.

⁹ Hayrani Altıntaş, *İslam Ahlakı (Ders Notları)* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1996), 3.

¹⁰ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 4-5.

bir şekilde insanda zorlamaya ihtiyaç duymadan ortaya çıkan ilkeler ve davranışlar bütünü olmasıdır.¹¹ Kınalızâde'ye göre, “**meleke**” iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısmı geçici olan, yerleşemeyen davranışlardır. Buna “**hâl**” ismini vermiştir. İkinci kısmı ise geçici olmayan yerleşik olan cömertlik, cesur olma gibi davranışlara da “**meleke**” ismini vermiştir.¹²

Ahlak ilmi, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etmekle ilgilendiği gibi aynı zamanda akıl, vicdan, ahlâkî davranışlar, ahlak kanunları, değerler ve sorumlulukla da ilgilendirir.¹³ İnsanların yaratılış fitratlarına uygun davranarak mutlu olmasını sağlayan davranışlar, ahlak ilminin amacı içerinde yer alır.¹⁴

Hacı Bektaş-ı Velî'nin **Makâlât** adlı eserinde üzerinde durduğu ahlak tanımı, insanın hem dünya hem de ahiret mutluluğu için yerine getirmesi gereken değerler ve sorumlu olduğu davranışlar bütünüdür. Yani insanın içinden gelerek bir disiplin içerisinde gönüllü bir şekilde meleke kazanmasını sağlayacak bilgiler ve nasihatler verme gayesi barındırmaktadır. Ahlaklı insan, kendisine ve içinde yaşadığı topluma değer katan insandır.

Hacı Bektaş-ı Velî insanoğlunun fizikî açıdan yaratılışını açıklamaya çalışırken, ruhsal ve ahlâkî yönünü asla ihmal etmemiştir. İnsanoğlunun madde ve form açısından yaratılmasının ruhsal yönünden ayrı olamayacağını ve o açıdan bir birlikte-lik (düalizm) ile açıklanması gerektiğini savunur. Yani asıl önemli olanın, insanın davranışlarını etkileyen kısmın üzerinde durmuştur. **Makâlât** kitabının girişinde İslâm ve iman kavramını birbirinden ayırmamaktadır. Birbirinden ayırmamasının temelinde de bu bakış açısının etkisi olduğunu görüyoruz. İnsanın dört aslî maddeden yaratıldığını, bu maddeden meydana gelen çocuklarının dört gruba ayrıldığını ve her grubun da dört ibadetle eşleştiğini söylemektedir. Bahsedilen grupları, **âbidler, zâhidler, ârifler ve muhibler** olmak üzere dört sınıfa ayırmıştır.¹⁵ Her bir grubun belirli özelliklere sahip olduğunu, sırasıyla açıklamaktadır. **Âbidler** olarak tanımladığı grubun, şeriatı temsil ettiğini ve aslının rüzgârdan yaratıldığını söyler. Rüzgârı bir metafor olarak kullanır. Burada rüzgârın temizleyici bir gücü olması önemlidir.¹⁶ Burada helâl ile haramın birbirine karışmamasına çok dikkat edilmiştir. Çünkü rüzgâr sapla samanı birbirinden nasıl ayırıyorsa şeriat da insanların helâl ile haramı karıştırmalarına engel olmaktadır. Bu konuda bir bilinç ortaya koymaktadır. Bu bilinç; doğru ile yanlış, güzel ile çirkini, helâl ile haramı birbirinden ayıran bilinçtir. Bu bilinç aynı zamanda sakınmayı da öğretecektir. İnsanoğlunun haram ve helâli bu sayede öğrendiğini belirtir. Bu grubun sıralamada ilk ve en yüksek değere sahip olduğunu savunur. Bu grup şeriat topluluklarının kapısıdır. Bu kapıda her şey Kur'an'dan alınmıştır. Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de hiçbir şeyi

¹¹ Ebu Hâmid Muhammed el- Gazzâlî, *İhyâü Ulûmidd-Din* (Mısır, ts.), 3/1302.

¹² Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, çev. Hüseyin Algül (İstanbul, ts.), 31.

¹³ Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1986), 20-21.

¹⁴ Hayrani Altıntaş, *İslam Ahlâkı (Ders Notları)*, 21.

¹⁵ Ali Yılmaz vd., *Makâlât Hünkârı Hacı Bektaş-ı Velî*, 40-44.

¹⁶ Gözde Etik Acar, *Hacı Bektaş-ı Velî'ye Göre “İnsan” Kavramı* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 29.

eksik bırakmadığı delil olarak sunulmuştur.¹⁷ Âbidler için ibadetler namaz, oruç ve zekâtur. Bu ibadetler, bazı davranışların engellenmesini de sağlayacaktır. Kibir, haset, buğz ve cimrilik (buhul) ve nefret her an ortaya çıkabilir. Önemli olan bu kötü hâllerden uzak durup, bu arzuların peşinden gitmeyerek, dünyayı terk edip ahireti sevmektir.¹⁸ Hacı Bektaş, aynı zamanda merâmını anlatırken, belirli kategorileri kullanarak hangi kategorinin ne anlama geldiğini de bize anlatmaya çalışmaktadır. Mesela *âbid* denilen grubun, halkın avam tabakasını oluşturduğunu, yukarıda sözü edilen haset, buğz ve cimrilik gibi kötü hasletlerin bu kategoride daha çok meydana geldiğini dile getirmektedir.¹⁹

İkinci grup olarak *zâhidler* anlatılmaktadır. Bu grubun aslı unsurunun ateş olduğunu dile getirmektedir. Bu grubun tarikat ehli olanların oluşturduğu taife olduğunu söylemektedir. Bu grubun ahirette azaptan kurtulmasının bu dünyada manevî olarak kendilerini yakmaları ile mümkün olduğu anlayışı benimsenmiştir. Referans olarak Bakara Suresi'nde geçen "*o ateşten sakının ki odunu insan ve taşlardır*" ayeti gösterilmektedir.²⁰ Bu grubun tamamlayıcı ibadeti zikir çekmek, korku ve ümit arasında gidip gelmektir. Ayrıca "*ilm-i ledün*"e (gayb ilmi) ermek amacını da taşımaktadırlar. Arzuları, ahiret için yararlı işlerde kullanmak bu grubun temel gayesidir.²¹

Üçüncü grubu *ârifler* oluşturmaktadır. Bu kategoridekilerin aslı unsuru sudur. Bunların tebarüz ettiği alan marifet alanıdır. Su özü itibarıyla hem temiz hem de temizleyici özelliği olduğu için, ârifler de bu şekilde davranmalıdır. Yani hem temiz olmalı hem de temizlemelidir. Âriflerin önemli özelliklerinden birisi de her şeyin doğrusunu ve gerçek yüzünü söyleyebilmeleridir. Âriflerin suya benzetilmesi metaforundaki kasıt, suyun bir kapta pislik kabul etmediğidir. Çünkü su, bir başka şeyle karıştığında saflığını kaybeder. Şirk bu yüzden kabul edilemez. Hacı Bektaş-ı Velî, belirli mecazlar kullanarak merâmını anlatmaya çalışır. Suyun aslının yeşil cevher olduğunu ve bu cevherin aslının da Allah'ın kudretinden olduğunu söyler. Âriflerin gönlünde Allah'a iman ve sevgiden başka bir şeye yer yoktur. Burada dikkatimizi çeken önemli bir detay mevcuttur. Bu detay Hacı Bektaş-ı Velî'de iman, ahlak ve ibadetin birbirinden ayrılmadığı detayıdır. Bir bütünlük ve tamamlayıcı bir özellik vardır. İman anlayışı Hacı Bektaş-ı Velî'de çok sağlam ve kuvvetli bir şekilde eserlerine yansımıştır. İman ve amel bütünlüğü istikrarlı bir şekilde beraber zikredilmesine rağmen, iman ve amel birbirinden ayrıdır. Ancak her taât iman sayılmaz.²² İman ayrıdır. Amel(taât) ayrıdır. Bu bütünlük veya bir başka deyişle düalizmin, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kâmil insan arayışının bir sonucu olduğunu söylemek yerinde olacaktır.²³

¹⁷ En'am 6/59

¹⁸ Ali Yılmaz vd., *Makâlât Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, 47.

¹⁹ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 3-4.

²⁰ Bakara 2/24

²¹ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 5.

²² Süleyman Hayir Bolay, "Makalat"a Göre Hacı Bektaş Velî'nin İman Anlayışı", *Günümüzde Alevilik ve Bektaşilik (Panel: 22.02.1992)*, (Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 4-5.

²³ Bayram Ali Çetinkaya, "Bir Anadolu Ereni Hacı Bektaş-ı Velî: Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1999), 355.

Hacı Bektaş-ı Velî insanlarda haset, tamah, öfke, gıybet, kahkaha, maskaralık, cimrilik ve kibir gibi hasletlerin bir tanesinin bile olmaması gerektiğini savunur. Aksi halde bir tane kötü haslet olursa insanların taât ve ibadetleri heba olur. Burada bahsedilen hasletlerin sadece bireyi etkilemediğini, aynı zamanda toplumsal amaçları olduğunu dile getirmek gerekir. Mesela cimri olan veya kibirli davranan biri öteki dediğimiz diğer insanlara karşı da yanlış yapmış olur. Kibir diğer insanları küçümsemeye sebep olur. Cimrilik empatiyi ortadan kaldırır. Dolayısıyla Hacı Bektaş-ı Velî'nin dikkat çektiği konu, kötü hasletlerin insanların ibadetlerini heba ederken, içinde yaşadığı topluma zarar verdiğini, dolayısıyla bu konuda ilke bazında bir ahlak ortaya koymaya çalıştığını söyleyebiliriz.²⁴ Bu bakış, Hacı Bektaş-ı Velî'nin bireysel ve toplumsal birlikteliği ayırmayan bir ahlak anlayışı ortaya koymaya çalıştığını göstermektedir.

Dördüncü grup olarak **muhibler** sayılmaktadır. Bu grup hakikat taifesidir. Bu grubun aslı topraktır. Toprak, rızayı ve teslimiyeti temsil eder. Allah'a dönmeyi, tekrar dirilmeyi ve öze dönmeyi bu başlıkta anlatmaya çalışır. Muhiblerin ibadeti seyirdir, münacaâttır. Muhibler Allah'ı kendilerinden, kendilerini de Allah'tan bilirler. “*Her kim kendisini bilirse şüphesiz rabbini de bilir.*” hadisi delil olarak kullanılmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî, hakikatin bilinmesinin ancak insanın içine dönmesiyle mümkün olabileceğini, kendini bilmeyen birisinin Allah'ı bilemeyeceğini savunur.²⁵

Hacı Bektaş-ı Velî eserlerinde bireylerin manevî ve ahlâkî yönden kâmil bir birey olması için yapılması gereken davranışların merkeze alındığı görülmektedir. İnsanın mizacı ve karakteri ile ilgili ahlâkî ilkeler üzerinde çokça durulmaktadır.²⁶

Hacı Bektaş-ı Velî **Makâlât** adlı eserinde Allah'a kırk makamla erişilebileceğini söyler. Bu makamların onu şeriat, onu tarikat, onu marifet, onu da hakikat olarak sıralamıştır. Hacı Bektaş-ı Velî şeriat makamının ilk makamı iman etmek olarak belirlemiştir. Bu makam iman ve İslâm'ın şartlarını içinde barındırmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi, Hacı Bektaş-ı Velî iman ve İslâm kavramlarını birbirinden ayırmamaktadır. Ayrıca iman etme konusunda aklın önemli bir yere sahip olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Akıl, dil ve gönül beraberliğinin iman için ilk şart olduğunu dile getirir. Bazen iman kavramını ibadet kavramı ile izah etmeye çalışmaktadır. İbadeti, ameli imandan ayırmakla beraber, bazen de imanın ibadet olduğunu söylemektedir.²⁷ Nitekim şöyle izah etmektedir: “**Değme ibâdet, imana ermez; küfür de günahdır ama değme günah küfre ermez.**”²⁸

Hacı Bektaş-ı Velî iman kavramını, sistematik ve epistemolojik anlamda izah etmek ve anlaşılır kılmak için belirli imgeler kullanıyor. Mesela iman kavramını izah ederken Rahman ve Şeytan kavramlarını kullanıyor. Rahman'ın iman, Şeytan'ın

²⁴ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 7.

²⁵ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 7-8.

²⁶ Hamiye Duran, “Hacı Bektaş Velî'nin Eserlerindeki Ferdi ve Toplumsal Değerler Üzerine”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 2 (2010), 121.

²⁷ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 10.

²⁸ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 11.

ise şüphe ile eş değer olduğunu izah ediyor. İmanı koruyan şeyin akıl olduğunu, bu nedenle şüphenin insan imanına şüphe katmada zorlandığını söylemektedir. Çünkü iman akıl üzeredir. Akıl beden içinde hem sultandır hem de imanın naibidir. Bazen de bir konuyu farklı metaforlarla tekrar anlatmaya devam eder. İmanı bazen bir hazineye, bazen bir koyuna bazen bir süte benzeterek onun nasıl korunması gerektiği üzerine yorumlar yapmaktadır. İmanın tam olabilmesi için gönderilen peygamberlere, Allah'ın meleklerine, Kur'an'a, diğer kitaplara, ahiret gününe ve Allah'ın velîlerine inanmayı imandan saymaktadır. Kısaca imanın şartlarını tek tek saymaktadır. İnsanın ruh dünyasının imana nasıl bir anlam yüklenmesi gerektiğini, kendi dünyasından anlatmaya ve hissettirmeye çalışmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî, insanoğlunun arzularını dizginleme noktasında başıboş bırakılmaması gerektiğini sürekli vurgulamaktadır. İman konusu gibi en temel bir alanda bile, temkinli ve uyanık olmayı tembihlemektedir. Bu konuda arzuları, hevâ ve hevesi dizginlemenin yolunun miskinlikten geçtiğini, bu konuda Peygamber'in örnek alınması gerektiğini referans olarak sunmaktadır.²⁹

Şeriat makamı; iman etmek, ilim öğrenmek, İslâm'ın şartlarını yerine getirmek, helâl kazanmak, faizden kaçınmak, nikâh kıymak, hayz ve lohusalıkta cinsî münasebetten kaçınmak, sünnet ve cemaat ehli olmak, merhametli olmak, temiz yemek ve içmek ve son olarak iyiliği emretmek ve kötülükten men etmek olarak sıralanmıştır. Burada dikkatimizi çeken en önemli husus, bu makamlarda İslâm'ın yaratmak istediği mutlu birey ve mutlu toplum ideali için gerekli ilkeleri ortaya koymuş olmasıdır. Çünkü İslâm'ın amacı, iki dünya saadetini gerçekleştirmektir.³⁰ Hacı Bektaş-ı Velî, iyi bir insanın şuurlu bir imana sahip olmasından sonra ibadetlerini yerine getirmesini, insanlara zarar veren şeylerden uzak durmasını, yararlı işleri tembihlemeyi ve yaşadığı topluma ilkeler bazında bir aidiyetle bağlı olunması gerektiğini kendi dünyasında sistemleştirmeye çalışmaktadır.³¹ Bu makamlara basit bir gözle bakıldığında, belki bir vaaz özelliğindeki sözler olarak anlaşılabilir. Ancak kendi içinde kâmil insan olmanın derecelerini de barındırdığını söylemek yerinde olacaktır. Yani insanın bilinçli ve şuurlu olması için kendisini nasıl inşa etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bir hakikate ulaşma çabası ve amacı görmektedir. Ancak bu amaca ulaşmanın, insanların günlük hayatında yaptığı davranışların ahlaklı, erdemli olmak şartı ile ulaşabileceği görülmektedir. Yani sadece düşünce bazında değil, aynı zamanda amel bazında bir birliklilik ile mümkün olabilmektedir.³²

Hacı Bektaş-ı Velî, tarikat makamında aslında manevî bir hayat tarzı olarak tasavvufun ilkelerine göre bir yapılanmaya gittiğini söyleyebiliriz. Tasavvufun tek bir tarifi olduğunu söylemek yanlış olur. Her sūfînin bir tarikatı veya her tarikatın bir sūfîsi olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Tasavvufun genel özelliklerine bakıldığında, Kur'an ve sünnete olan bağlılık, kulun Allah ile olan derûnî ilişki-

²⁹ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 12.

³⁰ Osman Bilen, "Nihilizm", *Günümüz Kelâm Problemleri* (İstanbul: Ekin yayınları, 2017), 49.

³¹ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 13-14.

³² Hamiye Duran, "Hacı Bektaş Velî'nin Eserlerindeki Ferdi ve Toplumsal Değerler Üzerine", 127.

si, kalp temizliği, nefis terbiyesi ve güzel ahlak gibi işlevleri yerine getirdiğini söyleyebiliriz.³³ Hacı Bektaş-ı Velî'nin de sūfî özelliklere sahip insan yetiştirme amacıyla olduğunu söyleyebiliriz. Tarikat makamında sūfî olmanın özelliklerini saydığını söylemek yerinde olacaktır. Tarikat makamında sırasıyla tövbe etmek, mürit olmak, saç kesmek, elbise değiştirmek, nefse yenik düşmemek için mücâhede etmek, hizmet etmek, Allah'tan korkmak, ümit etmek, hırka, zenbil makas ve asa taşımak, makam ve nasihat sahibi olmak en son olarak aşk, şevk ve fakirlikten nasip almak olarak sıralanmıştır. Bu on makamın hepsinin delilini Kur'an-ı Kerim ve hadislerden aldığını görmekteyiz. **Makâlât** adlı eserinde 115 kez, sureleri delil olarak göstermiştir. **Besmele Tefsiri** gibi diğer eserlerde de aynı şekilde Kur'an'dan alıntı yaptığını görüyoruz.³⁴

Marifet makamında diğer makamlardaki gibi on makam vardır. Bunlar sırasıyla edepli olmak, Allah'tan korkmak, perhizkârlık (aşırı istekleri sınırlandırmak), sabırlı ve kanaatkâr olmak, utanmak, cömertlik, ilim, miskinlik, marifet ve kendini bilmektir.³⁵ Bu makamda ve diğer makamlarda olduğu gibi Hacı Bektaş-ı Velî'nin inananlara belli bir şekil kazandırmayı ve onları belli bir kıvama getirmeyi amaçladığını görüyoruz. Bir pedagoji yöntemini kullanarak ideal bir insan yaratmayı hedeflemektedir. Eğitimin olmazlarından olan edep, sabırlı olmak, çalışkan olmak, cömert olmak vb. özelliklerin kazanılması bir insanın gelişimi açısından çok önemlidir. Bu önemli değerlere dikkat çekmesi eğitim açısından da çok kıymetlidir. Ahlaklı ve erdemli bireyler, doğru eğitimle ancak bir yere gelebilirler. Hacı Bektaş-ı Velî'nin bize açıkladığı makamlarda bu metodu da kullandığını görmekteyiz.³⁶

Hacı Bektaş-ı Velî insanın kemâle ermesi için gereken hasletleri saydığı gibi, ahlâkî anlamda sorumluluğun nerede biteceği konusunda da bize belirli ölçütler vermektedir. Ona göre, üç kişi için sorumluluk yoktur. Bunlardan ilki reşit olmayan çocuk, ikincisi deli, üçüncüsü de uyanıncaya kadar uyuyan kişidir. Hakk'tan ve hakikatten haberdar olmak esas olmalıdır. Allah katında amaç hidayet olmalıdır. Çünkü gönül gözü açık değilse insanoğlu hakikati yanlış anlayabilir. Bu konuda şeker örneğini vererek şekerin ismini bilmekle şekerin tadının bilinmeyeceğini söyler.³⁷ Samimiyetle "Ya Rabbi" diyerek niyazda bulunma olduğunu söyler. Allah'ı anlamının ve onun razı olduğu şeylerin bilinmesinin nasip işi olduğunu açıklar. Allah'ın zikrini Allah'tan nasip olanların meşgul olduklarını, bu meşguliyetin onları zahmetten kurtararak rahmete ulaştırdıklarını söyler.³⁸

Hakikat makamında sırasıyla on makam şu şekildedir: Birincisi toprak gibi alçak

³³ "Tasavvuf", 119-120.

³⁴ Hüseyin Bal, "Hacı Bektaş Veli ve Hak Dini Anlayışı" (Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009), 172.

³⁵ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 19-22.

³⁶ M. Malik Bankır, "Sosyo-Psikolojik Açından Makalat" (Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009), 287.

³⁷ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 25.

³⁸ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 30.

gönüllü olmak, ikincisi yetmiş iki milleti ayıplamamak, üçüncüsü elinden geleni esirgememek, dördüncüsü dünyada yaratılmış her şeye güven vermek (emin olunmak), beşincisi mülkün sahibi Allah'ın huzurunda eğilip saygınlık bulma, altıncısı sohbetlerde hakikat sırlarını söylemek, yedincisi seyr-i süluk, sekizincisi sır, dokuzuncusu münacat (yakarma) onuncusu ise Allah'a ulaşmaktır. Hakikate ulaşmak için, hiçbir makamın eksik olmaması gerekir.³⁹ Bu makamların sonunda Allah'a ulaşmak vardır. İnsanın kemâle erişmesi bu makamların eksiksiz olmasına bağlıdır. İnsanın sorumluluğunun başlamasından ölümüne kadarki yolculuğunda sabırla olgunlaşmasının serüveni bize anlatılmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî, ruhun ve gönülün terbiyesinin derece derece arınmasını bize anlatmaya çalışmaktadır. Burada ahlaklı ve erdemli bireyin hangi aşamalardan geçmesi gerektiğine şahit oluyoruz. Makamlar, Allah'ın kullarını yaratma amacını gerçekleştirmek gayesi ile mecâzî bir şekilde sistemleştirilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin ortaya koyduğu makamlar, zayıf insanın iradesi konusunda her zaman savunmasız olduğunu, hevâ ve hevesine yenik düşmemek için hem îtikadı hem de amel anlamında sağlam bir disipline ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Bu disipline sahip olmak için Hacı Bektaş-ı Velî ve Hayâlî Baba gibi tasavvuf ehli insanlar, insanın gönül, kalp, ruh ve nefeslerine ait hâllerini çok iyi bildikleri için yol gösterici olmuşlardır.⁴⁰

Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî gibi mutasavvıflar için, dinî ve tasavvufî düşüncenin kaynağı Kur'an ve sünnettir.⁴¹ Bu âlimlerin eserlerinde kullandıkları yöntem benzerlik göstermektedir. Belki sûfî olmanın verdiği bir yöntem olarak addedilebilir. Bu yöntemde metaforlar ve benzetmeler ön plandadır. Burada kullanılan dil kuşatıcı, merhametli, ümitvar ve evrenseldir. Aynı zamanda üslûpları halkın anlayabileceği şekilde basit ve anlaşılırdır.⁴² Yetmiş iki milleti kucaklama bu düşünürlerin ana düşüncelerinden birisidir. Bu ana düşüncenin meydana getirmek istediği ideal (kâmil) insan, ahlaklı ve erdemli insandır.

Hacı Bektaş-ı Velî, insanın bedenini yöneten ilk sultanını akıl olarak belirlemiştir. Bu sultan, her an teyakkuzda olmalıdır. İnsanın hevâ ve heveslerine kapılmaması için savunma durumunda olmalıdır. Diğer bir sultanı Şeytan olarak mecâzî bir şekilde anlatmaya çalışır. İnsanın hem iyi hem de kötü düşüncelerinin aynı bedende olduğunu ve buna dikkat edilmesi gerektiğini savunur. Şeytan'ın insanı yoldan çıkarmak, ahlaklı olmaktan uzaklaştırmak için *kibir*, *haset*, *cimrilik*, *açgözlülük*, *öfke*, *gıybet*, *kahkaha* ve *maskaralık* gibi kapıcıları (yardımcıları) olduğunu dile getirir. Bu özelliklerin nasıl yok edilmesi gerektiğine dair kendince tarifler yapar. *Kibir*, *haset*, *cimrilik* ve *açgözlülük* gibi hasletlerin, insanın dünyayı terk ederek ahireti incelemesi ile mümkün olacağını söyler. *Öfke*, *gıybet*, *kahkaha* ve *maskaralık* gibi hasletlerin ise, *perhizkârlıkla* giderilebileceğini dile getirir. Fakat bu dönüşüm ancak sabırla mümkün olmaktadır. Kibrin müsebbibi ve kaynağı şeytandır. Miskin-

³⁹ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 20.

⁴⁰ Osman Eğri, "Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik Akıl, İlim ve İman İlişkisi" (Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009), 339.

⁴¹ "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 16 Temmuz 2021), 441-448.

⁴² "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", 446.

liğin aslı ve kaynağı rahmandır. Kibir ancak miskinlikle düzeltilebilir. Hasedin aslı şeytan, ilmin aslı ise rahmandır. Cimriliğin aslı da şeytandır. Cömertliğin aslı ise rahmandır. Cimriliğin tedavisi cömertlikle mümkündür. Hacı Bektaş-ı Velî insanın kötü hasletlerine ve arzularına yenik düşmemesi için kendince bir manevî sistem ortaya koymuştur. Ona göre; **“Edep dileyen korkuyu, korku dileyen perhizkârlığı, perhizkârlık dileyen sabrı, sabrı dileyen utanmayı, utanmak dileyen cömertliği, cömertlik dileyen miskinliği, miskinlik dileyen ilmi, ilmi dileyen marifeti, marifet dileyen canı, canı dileyen aklı, aklı dileyen Çalap Ta’ala’yı sever.”** Bu sistemde birbirini törpüleyen, besleyen ve tedavi eden bir silsile ortaya çıkmaktadır. Bu sistem içerisinde hareket eden insanın Allah’a ulaşacağını, tersi hareket eden insanların ise Allah’tan uzaklaşacağını söyler. İnsanoğlunun kendi nefsi ile mücadelesini, akıl ve Şeytan metaforu kullanılarak anlatılmaya çalışılmıştır. İnsan akıl sultanı ile hareket ederse rahmanî bir iş yapmış olur. Şeytanî bir davranış yapmaktan uzaklaşmış olur. İnsan bu süreçte şeytanî ve rahmanî olanı ayırt edebilmelidir. Yoksa kendisini bilmez ve tanımaz bir duruma düşebilir. Kendini bilmeyen biri Allah’ı da tanıyamaz.⁴³

Hacı Bektaş-ı Velî’de dinin ve sūfiliğin kaynağı Kur’an ve sünnettir. Ayrıca ilmin ve ahlâkî davranışların kaynağı da aynı şekilde Kitap ve sünnettir. Ona göre ilim üç çeşittir: **“Birincisi inen ayetler, ikincisi farzlar, üçüncüsü ise sabit sünnettir.”** Hacı Bektaş-ı Velî, söylemek istediklerini bazen kozmolojiden örnekler vererek anlatmaya çalışır. İnsanın başını, dünyanın arşına benzetir. Aklı aya, marifeti güneşe, ilmi de yıldızlara benzetir. Ancak insanın her şeyden daha ulu olduğunu söyler. Bazen insanın kötü hasletlerini hayvanlara benzetir. **“... aç gözlülük yılan, öfkelenmek aslana, soğuk yaradılış domuza, şehvet yıldıza, sinirlenmek yılan, lanetlemek file, kazmak kurda, hoyrat(kaba) yaşayanlar ayıya, minnet bilmemek cahile benzer.”**⁴⁴

Hacı Bektaş-ı Velî için aklın çok büyük bir önemi vardır. İnsanın erdemli ve ahlaklı davranması, arzularına uymaması ancak aklını kullanması ile mümkündür. Aklını kullanarak hevâ ve arzuları yenen insan, Allah katında aziz olur. Hacı Bektaş-ı Velî’nin kullandığı metaforlar, bazen değişiklik ve farklılık arz edebilir. Bazen din ile ilgili anlatmak istediği konuları da benzeterek anlatmaya çalışır: **“Tevhid tacı, boynunda gerdanlığı, üstünde hilâtu olan; fermanları, tahtları, memleketleri ve halkları bulunan padişahlar var. Şimdi, tevhid, tac; ibadet, gerdanlık; Müslümanlık, hilât; ferman, iman; taht, marifet; memleket, ihsan; raiyyet (bağlı olan halk), İslâm’dır.”** Başka bir örnekte ise şöyle bir benzetme kullanır: **“Şimdi azizim! Marifet ağacının başı tevhid, gövdesi iman, yaprakları İslâm, dibi yakınlık, kökü tevekkül, budakları nehy-i münker, suyu korku ve ümit, yemişi ilim, yeri (toprağı) mümin gönüldür. Başı arştan yukarıdadır.”**⁴⁵

Hacı Bektaş-ı Velî için “gönül” çok değerlidir. Allah’ın gerçek anlamda anlaşıl-

⁴³ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 31-33.

⁴⁴ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 41.

⁴⁵ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 43.

dığı yerdir. Âlemin tamamıyla sığabileceği kadar büyük bir yerdir. Gönül kırmak Kâbe'yi kırmakla eş değerdir. Gönül Allah katında o kadar değerlidir ki, Allah ile gönül arasında bir perde yoktur.⁴⁶ Gönül, tevhidi sağlam ve canlı tutan yerin adıdır.⁴⁷

Hacı Bektaş-ı Velî ibadetleri, yaratılmayı, aşkı, Allah'ı bilmeyi, ilimleri, insanda bulunan hasletleri, akli, imanı, tevhidi, insanı, yeryüzünü, kısacası her şeyi me-câzî bir şekilde kullanır. Onun amacı kötü hasletleri olan insana sabırla, akılla kemâle ermesini sağlayacak öğütler vermektir. Bu öğütleri kendi perspektifinden anlatmaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî'ye göre, edepli ve ahlaklı bir birey, zengin (değerli) bir bireydir. Edep, güzel ahlak ve akla sahip olanlar Allah katında ulu kişilerdir. Aklın değerli olması, her şeyi bilmesi ve terazi görevi görmesinden kaynaklanmaktadır. Allah'ın insana verdiği keramet, ululuk, hilât, nur hepsi aklın bereketinden kaynaklanmaktadır. Gönlü, akıl nuru ile dolan varsa o doğru yoldadır. Ancak akıl gönülde yok ise onun kendine hayrı yoktur. Akıl kadar ilim de çok önemlidir. İnsanın kendini tanımasını sağlayan şey, ilimdir. İlim ayna misali, insana eksiklerini gösterir. Eksiklerini gören kişi, başkalarının ayıplarını görmez ve dil uzatmaz. Kendini bilen Allah'ını bilir.⁴⁸

Hacı Bektaş-ı Velî'ye göre, kâfir düşmandır. İnsanı dininden edebilir. Kâfirden daha büyük düşman üç şeydir: Birincisi nefsin arzuları, ikincisi kibir ve sapkınlık, üçüncüsü ise yalancılık ve hileciliktir. Kâfirden daha katı olan ve insanları isyana teşvik ederek cehenneme girmesine sebep olan İblis'tir.⁴⁹ Tasavvuf nefsin terbiyesini gerektirir. Hacı Bektaş-ı Velî **Makâlât**'ta aslında nefse nasıl hükmedileceğini, arzuların nasıl dizginleneceğini bize anlatmaya çalışır. Nefsine esir olmamış, onu kontrol eden insanın, insanı manevî olarak zayıflatan özelliklerden sıyrılmasının bu şekilde mümkün olabileceğini bize anlatır. Kulun arzularını dizginlemesi sayesinde Allah'ın sıfatlarının, fiillerinin onda tecelli ederek "*hakka'l-yakîn*"e ulaşmasının yolunu bize **Makâlât**'ta anlatmaya çalışır.⁵⁰

Hacı Bektaş-ı Velî insanın iç dünyasını değiştirmekle dünyaya ancak katkı sunabileceğini, kendini bilerek, anlayarak kendisini kontrol edebileceğini savunur. Dengeli olmak, arzularına yenik düşmemek için her an tetikte olunması gerektiğini sıklıkla dile getirir. İnsanın nefsini dizginlemesi gerektiğini tasavvuf terbiyesi sistematığı içinde ancak mümkün olabileceğini kullandığı benzetmelerde görmek mümkündür. İnsanın arınmasının yolunun insanın iç dünyasını arıtmasıyla mümkün olduğunu düşünür. İnsanların davranışlarına göre kategorize ederek sınıflandırır. Aynı düşüncede olanları, aynı sınıf altında toplayarak vermek istediği mesajların yerine ulaşmasını sağlamaya çalışmaktadır.⁵¹ Hacı Bektaş-ı Velî düşünce ve inanç sistemi katı kuralları olan bir sistem değildir. Basit ve insanın pratik hayatta sürekli içinde yaşadığı toplumu temel alan bir sistem özelliğine sahiptir. İnsana, belirli ve

⁴⁶ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 45.

⁴⁷ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 54.

⁴⁸ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 59-61.

⁴⁹ M. Esat Coşan, *Makâlât*, 62-63.

⁵⁰ Hamiye Duran, "Hacı Bektaş Velî'nin Eserlerindeki Ferdi ve Toplumsal Değerler Üzerine", 123.

⁵¹ Bayram Ali Çetinkaya, "Bir Anadolu Ereni Hacı Bektaş-ı Velî: Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı", 355-356.

basit ilkeleri yerine getirerek doğru yola, kâmil insana ulaşmayı hedeflemektedir. Gayesi kâmil insan olan bu öğretiyi aynı zamanda evrensel bir öğretilerdir.⁵²

Hacı Bektaş-ı Velî düşünce ve inanç sisteminde ahlaklı, şahsiyetli ve maneviyatı yüksek bir birey yetiştirme amacı vardır. Bu sistemdeki insanın davranışları ve sahip olması gereken ilkeler merkeze alınmıştır. Bu sistemde insan incinse de incitmeyen, mütevazi, edepli ve hizmet etmekten kaçınmayan bir kâmil insan oluşturma amacı güdülmektedir.⁵³

Sonuç

Hacı Bektaş-ı Velî XIII. yüzyılda Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşmiş gönül erlerinden birisidir. Hacı Bektaş-ı Velî düşünce sistemi, daha çok davranışları merkeze alan bir öğretilerdir. Kaynağını Kur'an ve sünnetten alan bir düşünce ve inanç sofrasıdır. İki dünya mutluluğu için yapılması gerekenleri İslâm'ın çizdiği çerçevede basit ve anlaşılır bir şekilde öğütleyen bir gönül erbâbidir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Makâlât* adlı eseri, tasavvufî nitelikleri barındıran önemli bir eserdir. “*Dört kapı*” ve “*kırk makam*” sınıflandırması içerisinde söylemek istediklerini anlaşılır dille anlatmaya çalışmıştır. *Makâlât* bir mukaddime ve on bir bâbdan oluşmuştur. Hacı Bektaş-ı Velî bu eserinde, iman hakikatlerine ulaşmayı birinci hedef olarak seçmiştir. Sağlam bir inancın, ahlâkî ve diğer erdemli davranışların temeli olduğunu savunmaktadır. Tasavvufî bir gelenekten beslenmiş olmasına rağmen, görüşlerini akılla birleştirmiş, akıl, dil ve gönül beraberliğinin iman için ilk şart olduğunu dile getirir. Akıl, imanı koruyan ve şüpheyi ortadan kaldıran önemli bir muhafazadır. Hacı Bektaş-ı Velî için en önemli amaç, kâmil insan mertebesine ulaşmaktır. Bunun için belirli ilkelere sahip olmak gerekir. Bu ilkeler Kur'an'dan ve sünnetten beslenen imanî kökleri olan ilkelere dir. Bu ilkeler yetmiş iki milleti kucaklayan ve çağları aşan fıtrata uygun ilkelere dir. Bu ilkeler Şeytan'dan gelen, *kibir, haset, cimrilik, açgözlülük, öfke, gıybet, kahkaha, maskaralık, yalan söylemek, hile yapmak, kibir, sapkınlık ve nefsin kötü arzularından* sakındıran rahmanî olan ilkelere dir. Rahmanî ilkeler, Allah'ın insanları yaratılış amacını yerine getirmek için ihtiyaç duyulan ilkelere dir. Bu ilkelere nin amacı, imanlı, ahlaklı, kendini bilen, insanı incitmeyen, gönül ve hâl dilini hayatının merkezine yerleştiren insanları ortaya çıkarmaktır. Bu özelliklere sahip insanlar kâmil insan mertebesine ulaşarak Allah'ı tanıyacak insanlardır. *Makâlât* eserinde verilen tüm mesajlar, iyi bir insan yetiştirme çabasını amaçlayan öğütlerden oluşmaktadır.

⁵² Prof. Dr. Fuat Bozkurt, “Ulusalılıktan Evrenselliğe Hacı Bektaş Düşüncesi”, *Hacı Bektaş Veli'nin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri* (Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Üsküp: Gazi Üniversitesi, 2009), 73.

⁵³ Volkan Bayar- Saadet Aylin Bayar, “Erdemli İnsan Yetiştirme Modeli: Hacı Bektaş-ı Velî Felsefesinden Çağcıl Eğitim Sistemleri İçin Bazı Çıkarımlar”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* 5/9 (2014), 33-34.

Kaynakça

- YILMAZ Ali vd., *Makâlât Hümkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Birinci, 2007.
- ÇETİNKAYA Bayram Ali, “Bir Anadolu Ereni Hacı Bektaş-ı Velî: Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1999), 345-356.
- ÜÇER Ceksu, “Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı, Bazı Âdâb ve Erkân”, *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, ed. Halil İbrahim Bulut, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Ebu Hâmid Muhammed el- Gazzâlî, *İhyâü Ulûmidd-Din*, Mısır, ts.
- RENÇBER Fevzi, *Oryantalistlere Göre Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2018.
- ETİK ACAR Gözde, *Hacı Bektaş-ı Velî’ye Göre “İnsan” Kavramı*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- DURAN Hamiye, “Hacı Bektaş Velî’nin Eserlerindeki Ferdi ve Toplumsal Değerler Üzerine”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 2 (2010), 119-131.
- ALTINTAŞ Hayrani, *İslam Ahlakı (Ders Notları)*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1996.
- BAL Hüseyin, “Hacı Bektaş Velî ve Hak Dini Anlayışı”, 169-188, Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009.
- İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, Beyrut, 1956.
- Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlak-ı Alâî*, çev. Hüseyin Algül, İstanbul, ts.
- COŞAN M. Esat, *Makâlât Hacı Bektaş Velî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Basım, 1990.
- BANKIR M. Malik, “Sosyo-Psikolojik Açından Makalat”, 269-292, Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009.
- BİLEN Osman, *Kur’ânî Değerler Açısından Nihilizm Eleştirisi*, Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- BİLEN Osman, “Nihilizm”, *Günümüz Kelâm Problemleri*, İstanbul: Ekin yayınları, 2017.
- EĞRİ Osman, “Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik Akıl, İlim ve İman İlişkisi”, 327-344, Nevşehir: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009.
- BOZKURT Fuat, “Ulusalıktan Evrenselliğe Hacı Bektaş Düşüncesi”, *Hacı Bektaş Velî’nin Tarihî Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri*, 71-75, Üsküp: Gazi Üniversitesi, 2009.
- Süleyman Hayir Bolay, “Makalat’a Göre Hacı Bektaş Velî’nin İman Anlayışı”, *Günümüzde Alevilik ve Bektaşilik (Panel: 22.02.1992)*, 4, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- BOLAY Süleyman Hayri, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- BAYAR Volkan – BAYAR Saadet Aylin, “Erdemli İnsan Yetiştirme Modeli: Hacı Bektaş-ı Velî Felsefesinden Çağcıl Eğitim Sistemleri İçin Bazı Çıkarımlar”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* 5/9 (2014), 19-42.
- KANDEMİR Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlakı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1986.
- TDV İslam Ansiklopedisi, “Hacı Bektaş Velî”, Erişim 25 Temmuz 2021, /haci-bektas-i-veli
- TDV İslam Ansiklopedisi, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, Erişim 16 Temmuz 2021, /mevlana-celaleddin-i-rumi
- TDV İslam Ansiklopedisi, “Tasavvuf”, Erişim 15 Temmuz 2021, /tasavvuf

DERGİYİ YAŞAT KI EDEBİYAT YAŞASIN!

*Dergimize Hemen
Abone Olmak İçin*

www.ihlamur.com.tr
www.ihlamurkitap.com
www.ihlamurdergisi.com

“Her ne ararsan kendinde ara”

HACI BEKTAŞ-I VELÎ

Hacı Bektaş-ı Vefî'nin temeli insanlığa, insan haklarına, toplumsal barışa ve eşitliğe dayanan görüşleri, UNESCO'nun da temel hedef ve amaçları arasında yer almaktadır. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu tarafından hazırlanan ve Azerbaycan, İran, Kuzey Makedonya ve Romanya tarafından ortak sunuculuk anlamında desteklenen "Hacı Bektaş-ı Vefî'nin Vefatının 750. Yıl Dönümü"ne ilişkin dosya uluslararası toplumda büyük bir destekle karşılanmıştır. Adaylık başvurusu önce 58 üyeli UNESCO Yürütme Kurulu'nun 9-23 Ekim 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 207. Oturumunda görüşülerek oy birliği ile uygun bulunmuştur. Daha sonra ise UNESCO 40. Genel Konferansının 14 Kasım 2019 tarihli toplantısında "Hacı Bektaş-ı Vefî'nin Vefatının 750. Yıl Dönümü" 2021 UNESCO Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri arasına alınmasına oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Başkanı

◆
İHLAMUR

Anma ve Armağan
Kitaplar Dizisi

